

**„...Ő FELKERESTE A BAJ FÉSZKEIT...”
KELEMEN DIDÁK A PESTIS IDEJÉN**

FELSZEGHI SÁRA

A kórkép a kor képe, azaz egy történelmi korban megjelenő kórkép, a betegség jól jellemzi azt a kort, melyben kialakult. Ha elemezzük a betegség kialakulásának körülményeit, társadalmi háttérét, azt látjuk, hogy az szinte előrevetíti, „kitermeli” az adott betegséget. Így a középkort a pestis, kolera, a XIX. századot a TBC, míg a XX. és XXI. századot a szív- és érrendszeri megbetegedések, daganatos megbetegedések, az AIDS jellemzik.

A pestis évszázadokon át tartotta rettegésben a világot. Ahhoz, hogy méltányolni tudjuk Kelemen Didák pestisjárvány idején tanúsított áldozatát, bátorságát és segítőkészségét, ismernünk kell, hogy mi a pestis mint betegség, és mit jelentett évszázadokon át az általa okozott járvány.

A pestis kórokozója

A betegség kórokozója a *Yersinia (Pasteurella)*. *Pestis* nevű, pálcá alakú, Gram-negatív baktérium, amelyet először 1894-ben izolált *Yersin* és *Kitasato*, a Hongkongot sújtó járvány után.

A pestis kórokozója

A baktérium okozta megbetegedés elsősorban vadon élő rágcsálók betegsége, de természetes gazdának számítanak a madarak és a sertések is. A baktérium állatról állatra vagy állatról emberre elsődleges közvetítő formája, tehát vektora a patkánybolha, amelynek trópusi és mérsékelt égövi típusa ismeretes (*Xenospylla cheopis*, ill. a *Nosophyllus fasciatus*).

Jelenlegi ismereteink szerint az ember bolhája (*Pulex irritans*) ritkán vesz részt a fertőzés terjesztésében. A betegség a két ismert patkányfaj közül a vadon élő ún. vándorpatkányt (*Rattus norvegicus*) betegíti meg, a házipatkány (*Rattus rattus*) ritkán fertőződik meg, de terjeszthetik a betegséget egerek, ürgék, pockok, mormoták és mókusok is. A rágcsálókon a betegség klinikailag nem, vagy csak nagyon enyhe formában jelenik meg.

A pestis legfőbb terjesztője a fekete patkány

Francia régészek és tudósok egy csoportja bejelentette, hogy cáfolják azt a teóriát, miszerint a fekete patkányokon élősködő trópusi bolhák terjesztették a bubópestist Európa-szerte a XIV. században. A kutatók szerint az 1347 és 1351 között 15-30 millió embert elpusztító járványt közönséges európai bolhák terjesztették róka és borz közvetítésével.

A tudósok kidolgozták a pestist okozó baktérium teljes génszerkezetét. Ez nagyban segíti a történelem során milliók pusztulását okozó kór jövőbeli kezelési módszereinek kidolgozását, melyet a mai napig is rettegés övez, különös tekintettel arra, hogy a terrorizmus biofegyverként is számításba veszi.

Sikerült megállapítani, hogy a pestisbaktérium genetikailag hasonló a leprához, valamint azt, hogy még mindig fejlődik, így egy nap olyan organizmussá alakulhat, ami veszélytelen lehet a gazdatest sejtjei számára. Mindazonáltal Dr.

Stewart Cole és Dr. Carmen Buchrieser, a párizsi Pasteur intézet munkatársai figyelmeztetnek, még ha a pestis lassan kihal is, ez egy rendkívül lassú folyamat.

Betegség lefolyása

A csípéssel bekerült kórokozók a nyirokcsomókba jutnak, amelynek megnagyobbodását (bubo), gennyes gyulladást hozzák létre. Mivel a csípés leggyakrabban a lábon történik, ezért általában a lágyékhajlati nyirokcsomók érintettek.

A folyamat generalizálódásával a kórokozók a véráramba jutnak (ezt nevezik septicaemiának) és leggyakrabban a tüdőben hoznak létre haemorrhagiás (vérzéses) gyulladást. Ennek következtében a légúti váladék nagy mennyiségű kórokozót tartalmaz, a betegből így cseppfertőzéssel igen könnyen terjed tovább a fertőzés (a cseppfertőzéssel emberről-emberre terjedés valószínűsége közel 100%, ezért alakulhattak ki a középkorban súlyos pestisjárványok). A cseppfertőzéses formában gyorsan kialakul a haemorrhagiás tüdőgyulladás (elsődleges tüdőpestis), amely igen súlyos, gyakran halálos kimenetelű. A lappangási idő 2-6 nap, elsődleges tüdőpestisben 2-4 nap. A bolhacsípést követően a tünetek: hirtelen kezdődő magas láz, a regionális nyirokcsomók fájdalmas megnagyobbodása (bubo), izomfájdalom, rossz közérzet, levertség, erős fejfájás. A láz szerencsés esetben két csúccsal zajlik, a második a lokális nyirokcsomó gennyedés jele. A bolhacsípés helyén fekély jöhet létre, az érintett nyirokcsomók beolvadnak, váladékozhatnak. Ezután alakul ki a tüdőpestis, amit véres-habos köpetürítés jelez. A cseppfertőzéssel kialakult elsődleges tüdőpestis sokkal súlyosabb lefolyású, azonnal kialakul a véres-habos köpetürítés, keringési shock tünetei, pulzusszám-emelkedés, testszerte bevérzések, fekete foltok jelenhetnek meg, gyakran halálos kimenetelű. Szövődményként agyhártyagyulladás léphet fel, röviddel a tüdőpestist követően, melynek tünetei: fokozódó zavartság, comatosus állapot, esetleg görcsök. A diagnózis a betegből nyirokcsomó-mintavétellel történik, illetve a vérből és a köpetből is kimutatható. A beteg igen elesett állapotú, zavart lehet, azonnali kórházi kezelést igényel: antibiotikum, légzéstámogatás, infúzió. A kezelést minél korábban el kell kezdeni, mert a tüdőpestis kialakulásakor a gyógyulás kilátásai rosszak. Pestisfertőzés gyanúja esetén is szigorúan el kell különíteni a beteget és a vele érintkezésben állókat!

Megelőzés

Vadon élő rágcsálók vizsgálata és abolhairtás az endémiás területen fontos feladat. A beteggel kapcsolatban állóknak antibiotikus profilaxist (megelőzés) kell biztosítani. Pestis elleni védőoltás endémiás területre utazóknak ajánlott. Ha kialakult a tüdőpestis, a cseppfertőzés megakadályozása a cél, ezért a betegeket és velük kapcsolatba kerülőket szigorúan el kell különíteni!

Eredete

Annak ellenére, hogy pestisgócok szinte minden földrészen vannak, a pestisbakté-

rium őshazája Kelet-Afrika. A betegség az ember szétraajzásával egyidőben juthatott el Belső-Ázsiába, ahol a betegség endémiás formában jelenleg is megtalálható (a mai Mongólia területe, Yünan tartomány Kínában). A Mediterráneumba, tágabb értelemben az európai területekre a kórokozó ebből a két irányból, Kelet-Afrikából és Belső-Ázsiából érkezhettek. Jelenleg is vannak endémiás pestisgócok a világban. A legtöbb esetet Kelet-Afrikában regisztrálják. A pestis által leginkább veszélyeztetett területnek jelenleg Madagaszkár szigetét tartják, ahol szakértők szerint évente ezres nagyságrendű a megbetegedettek száma. Dél-Amerikában és Ázsiában évente több ezres nagyságrendű megbetegedést regisztrálnak. Az USA-ban Új-Mexikó és Colorado állam egyes területein endémiás a megbetegedés, 1980 és 1994 között egy-kétszáz esetet jelentettek, magasnak mondható 14,4%-os halálozási aránnyal. Érdekes, hogy az 1980 és 1994 közötti időszakban Európából és Óceániából nem tudunk megbetegedésről.

Története

Sok más betegséghez hasonlóan a dögvész „története” a *Bibliában* kezdődik, annak ellenére, hogy az Egyiptomot sújtó ötödik csapás csupán az állatállomány pusztulásáról számol be. Ez megerősítheti azt a történeti feltételezést, miszerint a pestis őshazája az ókori Egyiptomtól délre, délkeletre fekvő terület lehet. *Thuküdidész* így írt erről:

„*mint mondják, a járvány először az Egyiptom felett fekvő Aithiópiában tört ki, azután elérte Egyiptomot, Libüát, s a király (vagyis a perzsa uralkodó) birodalmának jelentős részét is*”.

A pestis az isteni beavatkozás eszközeként jelenik meg *Szín-ahhé-eriba asszír király* egyiptomi hadjárata kapcsán (kb. Kr. e. 695). A Judeán keresztül Egyiptomra törő asszírokat valahol Jeruzsálem és Egyiptom között éri utol az égi csapás. *Hérodotosz* szerint az egyiptomi pap, Széthosz álmában megjelenő isten ígéretet tett, hogy az asszír sereggel szemben segítséget fog küldeni. Ugyanerre a történeti eseményre utal a *Biblia* is:

„*Lőn ezért azon éjjel, kijöve az Úrnak angyala, és levága az assyriabeli táborban száznyolcvanötezret, felkelének pedig jó reggel, és imé mindenütt holttestek vannak*”.

„*ide (Péluszionba) megérkezvén, éjjel mezei egerek rontottak az ellenség-re, fölették tegzeiket és nyilaikat, azonfelül pajzstartóikat is, úgy hogy másnap megfutamodtak és fegyvereiket elvesztvén, sokan elestek*”.

A pestist az ókori keleti birodalmak népei is ismerték. *Mezopotámiában* külön istensége volt a pestisnek, *Erra* néven. Az istenség pusztítását egykori eposz is megörökíti, az ún. *Erra-eposz*, vagy *Erra és Isum*. A hettita birodalomból is fennmaradt egy pestis-ima. Az antik görög világ első, valószínűleg pestisre vonatkozó utalását természetesen *Homérosznál* találjuk. A ragály isteni beavatkozásként, Apollón bosszújaként jelenik meg az *Iliász* I. énekében, amelynek csak az isten

kiengesztelése vet véget.

Homérosz: Iliász

„Kezdetben csak az öszvérekre s a fürge
kutyákra
lőtte hegyes nyilait, de utána magára
a népre:
szüntelen és sűrűn tetemek máglyái
lobogtak.
Hosszú kilenc napon át dúlt ott isten
lövedéke...”

Iliász I. 47–53.

(Devecseri Gábor fordítása)

Thuküdidész peloponnészoszi háborúról írott munkájának az attikai pestis leírása talán legplasztikusabb fejezete. A betegség következtében holttestek tömege lepte el a szent helyeket és a középületeket. A járvány pusztítását fokozta, hogy Athén környékéről az emberek a városba menekültek a járvány elől, hogy ott kérjék az istenek segítségét.

Pestis Athénban

„A városban a járvány következtében

más téren is egyre inkább lábbal tiporták a törvényeket.... Már senkit sem tartott vissza sem az istenektől való félelem, sem az emberi törvény, s mivel látták, hogy mindnyájan egyformán pusztulnak, úgy gondolták,

mindegy, hogy valaki kegyes volt-e vagy sem, és senki sem hitte, hogy megéri azt a napot, amelyen bűneiért törvény elé állítják és elnyeri büntetését.”

(II.53.)

„Vad szertelenséggel dúlt a pusztulás, egymás hegyén-hátán heverve lehelték ki lelküket... A temetések addig szokásos rendjét is teljes zűrzavar váltotta fel, mindenki úgy temette el

halottját, ahogyan éppen tudta.

(II.52.)

Thuküdidész: A peloponnészoszi háború

(Muraközy Gyula fordítása)

A történeti pestis első jelentős áldozata *Periklész* volt. Thuküdidész szemléletesen írja le azt a védtelenséget, amellyel a járvány alatt az athéniak szembesültek. Az addig használt gyógymódok egyike sem vált be, s a járványok esetében a gyógykezelés *Hippokratész* (Kr. e. 460–370 k.) azon javaslatában merült ki, hogy a beteget illóolajokkal kell bedörzsölni, a fertőzés megelőzése érdekében pedig ke-

rülni kell a betegekkel való érintkezést. Hippokratész munkái között 11 (*Corpus Hippocraticum*) a járványok jelentőségét hét, erről a témáról írott könyv jelzi (*Epidemiarum libri VII*), amelynek első és harmadik könyvében ír a követői által pestisnek tekintett betegségről. Hippokratész fogalmazza meg először a járványos betegségek lényegét: „*ha sok embert ugyanazon időben ugyanazon betegség támad meg, úgy annak közös okot kell tulajdonítanunk*”. A rómaiak, akiknek orvoslási tudománya kezdetben meglehetősen alacsony színvonalú volt, gyógyító istenüket is háborúiknak köszönhetik. Livius kilencedik, elveszett könyvében tudósít arról, hogy a második samnis háború idejében, Kr. e. 292-ben ragályos betegség, feltehetőleg pestis pusztított Rómában. A senatus a *Sybilla-könyvekből* arra a következtetésre jutott, hogy gyógyító istenséget kell kérni a görögöktől. A hagyomány szerint Epidauroszból, *Aesculapius* (azaz Aszklepiosz) szentélyéből hajón szállítottak egy kígyót Rómába. Már a Tiberisen haladva a kígyó hirtelen a vízbe csúszott és egy kis szigetre úszott. Ezért ott, az Insula Tiberinán építették fel az első római Aesculapius-szentélyt.

A pestishez gyakran kapcsolódott az isteni büntetés képzete. A büntetést kiváltó bűn eredhet az istenségeitől elforduló néptől, de a népével kegyetlenkedő uralkodótól is. Nem véletlen, hogy a Nero uralkodásának utolsó éveiben fellépő dögvészt is így ábrázolja a történetíró Suetonius. Valószínű, hogy ugyanerről a járványról ír Tacitus is az *Annales*ben. Egybevetve a két forrást és a bennük szereplő utalásokat, a járvány idejét a Kr. u. 65. évre, a Piso-féle összeesküvés utáni évre tehetjük.

„*Az uralkodó okozta nagy bajokhoz és csapásokhoz még néhány sorsszerű is hozzájárult: dögvész, amely egyetlen ősz folyamán harmincezer halottal növelte Libitina (vagyis a halottak istennője) lajstromát*”.

Az ókori Róma nagy orvosi szaktekintélye is foglalkozott a pestissel: Galénosz (Kr. u. 130–200 k.), aki *Marcus Aurelius orvosa* volt. A Kr. u. 161–166-os parthus hadjárat fényes sikert hozott ugyan, de a visszatérő seregek 166-ban magukkal hozták a dögvészt. Galénosz a pestisjárvány elől Pergamonba menekült, onnan szólította maga mellé a filozófuscászárt. Az uralkodótárs, *Lucius Verus* az ismét fellángoló pestisjárvány áldozata lett Aquileiában a markomann hadjáratot megelőzően (Kr. u. 169). A lakosság veszteségét az egykorú források alapján kb. 20%-osra, míg a hadseregét 25%-osra becsülhetjük.

Iustinianus uralkodása (527–565) alatt a perzsa háborúk befejezését követően, 541–542-ben minden addiginál szörnyűbb pusztítással jelentkezett a dögvész Bizáncban. *Prokopiosz* szerint naponta mintegy 10 000 ember esett áldozatul a dühöngő járványnak. Becslések szerint 541 ősze és 542 tavasza között összesen 200 ezer fő volt a járványban elhaltak száma, ez a város népességének mintegy 40 százaléka lehetett. A járvány végigterjedt a Földközi-tenger partvidékén, elérte Itáliát és Galliát is.

A bizánci járvány

„Ebben az időszakban pestisjárvány tört ki, ami csaknem a teljes népességet kiirtotta. Legtöbbször a betegség anélkül támadta meg az embereket, hogy azok felismerték volna mi is történik, akár egy vízió vagy egy álom. A betegség lefolyása a következő volt: Először a betegnek hirtelen magas láza lett, néha rögtön a felkelés után, máskor minden előzmény nélkül. A beteg testének szinte nem változott, és tapintásra sem érződött melegebbnek, mint ahogy az láz esetén megszokott, nem volt semmilyen gyulladásra utaló nyom.

A láz erőtlenséget, gyengeséget okozott, de estére sem maga a beteg, sem a kezelő orvosa nem gyanakodott semmi veszélyre. Ezért senki, aki elkapta a betegséget nem gondolt arra, hogy meg fog halni. Néhány esetben még aznap, máskor a következő nap[ok]n nemcsak az ágyék táján, a has alatt, hanem a hónaljokban, néha a fülek mellett, a comb különböző pontjain megjelentek a nagy duzzanatok vagy bubók.”

Prokopiosz: *A háborúk története I.*
(Solti Judit fordítása)

A járvány végigterjedt a Földközi-tenger partvidékén, elérte Itáliát és Galliát is.

Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború*

„Egyesek az ápolás hiánya miatt haltak meg, mások meg annak ellenére, hogy a legnagyobb gondoskodás vette körül őket. S egyetlenegy olyan gyógyszer sem akadt, amelyről el lehetett mondani, hogy alkalmazva feltétlenül használni kell, mert ami segített az egyiknek, az ártott a másiknak. S egyáltalán nem jelentett semmi különbséget valakinek erős vagy gyenge testalkata sem, a ragály mindenkit egyformán elragadott, azokat is, akik valamennyi gyógymóddal megpróbálkoztak”
(II. 51.)

(Muraközy Gyula fordítása)

A pestises betegek védőszentje: Szent Rókus

Az Örök Városban pestisjárvány búcsúztatta a VI. századot, a betegségben halt meg *II. Pelagius pápa* (579–590) is. A pápai trónra lépő *I. (Szent) Gergely* (590–604) pontifikátusának kezdete is a pestis árnyékában játszódik le.

Más természeti jelenségek magyarázatához hasonlóan ebben az esetben is keveredik az égi/isteni akarat megnyilvánulását, illetőleg a betegségek racionális, anyagi hátterét alapul vevő megokolás. Ennek megfelelően sok természetrajzi munka elmélkedik a járványok eredetéről és okairól.

A magyarázatok a legtöbb esetben világosan levezethetők az általános természetfilozófiai megfigyelésekből és tételekből, melyek szerint a fizikai világot alkotó összetevők, őselemek arányai határozzák meg az egyes dolgok tulajdonságait és egymástól való különbözőségük mértékét.

A kósi iskola nagynevű orvosának tanai között bukkan fel először részletesen kifejtve az éghajlati-természetföldrajzi körülmények és a betegségek összefüggéseinek értékelése, az ún. *hipokratészi milió*-elmélet. *A levegőről, a vizekről és a helyekről* című munka valószínűsíthetően nem Hippokratésztől származik, hanem Kr. e. 370 és 350 között szerkesztették egybe, és az emberi alkati típusok, a betegségek és a földrajzi tényezők összefüggéseit tárgyalja. Az európai Nagy Halál idején, 1348-ban a *párizsi egyetem orvosi kollégiuma* a francia király kérésére ál-

lást foglalt a pestis okait illetően. Az akkori magyarázat nem volt mentes asztrológiai megfontolásoktól sem, bár a lényegét továbbra is a levegő megromlásának különféle fejtegetései jelentették. Ennek megfelelően alakították ki az orvos védőöltözetét, amint a lenti ábra is szemlélteti, ahol a maszk csőrében illatosított füveket helyeztek el, míg a bot arra szolgált, hogy a beteget ne érintse kézzel az orvos, a földig érő köpeny ugyancsak a védelmet szolgálta.

A **középkorra** szinte teljes egészében a járványok szelleme nyomta rá a bélyegét. A fertőzések elterjedését különösen elősegítette az is, hogy a korábban magas higiénés színvonal általánosan és nagymértékben csökkent. A középkor első, nevezetes járványa, a *justiniánusi pestis*, 540 körül indult. Elárasztotta és közel 60 éven át uralta az akkor ismert világot, számos leírás maradt fenn terjedésének útjáról, méreteiről, pusztításairól.

Az **újkorban** a termelés, a kereskedelem és a közlekedés fejlődésével, a betegségek gyorsabb terjedése következtében a járványveszély tovább növekedett. Az orvostudományban viszont fokozatosan mind több fertőző betegség entitása tisztázódott, a kórképek felismerése egyre pontosabb lett. A pestis mellett, amely ez idő tájt szinte állandóan jelenlévő rém volt egész Európában, már elkülönítették a kiütéses tífuszt, a hastífuszt, más enterális infekciókat, a rabiést (veszetség) stb., és már meglehetősen pontos az 1580-ban egész Európára kiterjedő influenza. 1347 őszén tizenkét genovai gálya érkezett a szicíliai kikötőbe, Messinába. A hajók hátborzongató rakományt szállítottak. A fedélzeten bűzlő tetemek heverték, és az a

néhány ember, aki még életben maradt; fennhangon bűnbocsánatért fohászkodott Istenhez. A hajókat rögvest kiutasították a kikötőből, de már túl késő volt. A gyilkos kór már egérutat nyert a part felé. A halálos járvány mögött egy láthatatlan bűnös rejtőzött: a pestisbaktérium. A gyilkos mikrobát a patkányok bundájában megbújó bolhák hordozták; így gyorsan átterjedt az emberekre. Ahol a patkányok megjelentek, oda behurcolták a betegséget is. Az európai kereskedelmi útvonalak mentén a fekete halál könyörtelenül terjedt észak felé. Januárra elérte Marseille-t; a lakosság 60%-a meghalt.

Tavasszal felbukkant Firenzében, és kiirtotta a polgárok 75%-át.

Firenze

Végül lesújtott Párizsra. 1348-ban ért partot Angliában és szedte a betegség első halálos áldozatát. Erről a járványról ír Defoe: A londoni pestis című regényében.

Más írók is feldolgozták a pestisjárványt műveikben. Egyik legismertebb Camus: *A pestis című* regénye. *A pestis* (1947) keletkezésének élményi háttere az embereket elválasztó, a száműzetés érzését keltő háború és megszállás. Az oráni pestisjárvány, tehát egy egyetlen városban dúló epidémia részletes orvosi-klinikai leírása (és erkölcsi, társadalmi hatásainak vizsgálata) egy képzelt eset ürügyén.

„*A pestis mindenkint megfosztott a szerelem ...képességétől. A szerelem ugyanis egy csepp jövőt kíván, de a mi számunkra már csak a pillanat volt.*” írja Camus. A cselekvő és szenvedő szemtanú, hivatásának megszállottja, Rieux doktor felismer, szembeszegül, mozgósít, nem adja meg magát. Elutasít mindenféle igazságtalanságot, nem ítélkezik, hanem segít, még a menekülni próbálókat is megérti (l. Rambert). Két dolgot gyűlöl: a betegséget és a halált; tudja, hogy küzdelme „*véget nem érő vereség*”. „*Szívtelen!* – mondta neki valaki egy alkalommal. *Dehogyan, egy szíve neki is van. De az arra szolgál, hogy napi húsz órán át kibírja, hogy embereket lát meghalni, akik életre teremtettek. Arra szolgál, hogy mindennap újra-kezdje.*” ...*„most már tudták, hogy ha van valami, amit mindig kívánni és néha elnyerni lehet, az nem más, mint az emberi szeretet.”* (Camus).

Aki valaha járt már Velencében, valószínűleg sosem fogja elfelejteni a Canal Grande bejáratát koronázó Santa Maria della Salute templomot, amelynek hatalmas kupolával fedett impozáns épülettömbjét számos festő, így többek között Canaletto is megörökítette vedutaképein. A Baldassare Longhena tervei szerint 1631 és 1687 között épült nyolcszögletű, oldalkápolnákkal bővített templom kétségtelenül a velencei barokk építészet legkiemelkedőbb alkotása, amely méltán vált a város egyik szimbólumává. Talán már kevésbé közismert, hogy a templom – ha

áttételesen is – lényegében az 1630-ban Velencében dúló pestisjárványnak köszönheti létét, a szenátus ugyanis ekkor határozott arról, hogy a vést megfékezendő, fogadalmi templomot emeltet a Szűzanya tiszteletére.

Canaletto

A Canal Grande bejárata a Santa Maria della Salute templommal
Museum of Fine Arts, Boston

Nicolas Poussin (1594–1665) a francia származású, de élete legjavát Rómában töltő festő az 1630-as nagy pestisjárvány idején, amely az Örök Városban is komoly pusztításokat okozott, nem az aktuális eseményeket örökítette meg, hanem egy emlékezetes ószövetségi járványról, az asdódi pestisről festett képet.

A Sámuel első könyvében olvasható történet szerint miután a filiszteusok elrabolták a zsidóktól a frigyládát, Isten pusztító járvánnyal, gyilkos fekélyekkel sújtotta Asdód, Gát és Ekrón lakosait, akik városukba fogadták Isten ládáját mindaddig, míg azt vissza nem szolgáltatták Izrael népének. Ahogy a Biblia írja: „...és azokat az embereket, akik nem haltak meg, annyira gyötörték a fekélyek, hogy az égig hatott a város jajkiáltása.”

Nicolas Poussin: **Az asdódi pestis**
1630, Musée du Louvre, Párizs

Angelo Caroselli (Nicolas Poussin után): **Az asdódi pestis**
1631, National Gallery, London

Egyedül a különböző egészségügyi rendészeti módszerek jártak valamelyest sikerrel. Milánóban bedeszkáztak minden olyan házat függetlenül attól, hogy voltak-e bent egészséges hozzátartozók is, ahol pestises beteget találtak. A kegyetlennek

tűnő eljárás azonban meghozta a várt eredményt: e helyt a városlakók csupán 15%-a pusztult el a járványban. A túlélésre a legtöbb esélyük azoknak volt, akik még idejében elmenekültek és a járvány elvonulásáig teljes elszigeteltségben éltek. Voltak, akik az életmódjuk megváltoztatásától várták a reményt, *Boccaccio Dekameronjában* egy ilyen, a világtól elvonult társaság mulatja az idejét pikáns történetek mesélésével. A városok és falvak lakossága csak a csodákban, Isten könyörületes-ségében, Mária és a különböző szentek közbenjárásában bizakodhatott. Ezt tükrözi egyébként a témával kapcsolatos XVII–XVIII. századi műalkotások többsége, így például Antonio Vaccaro egy 1730-ban festett olajvázlata is, amelyen Szent Rókus, Szent Sebestyén és Xavéri Szent Ferenc fohászkodnak a felhőkön trónoló, gyermeket szoptató Madonnához, hogy segítsen elűzni a pestist a Nápoly melletti kisvárosból, Mariglianóból.

Domenico Antonio Vaccaro
Madonna a gyermekkel és pestisszentekkel
 Worcester Art Museum

A pestis *valódi okát* csupán 1894-ben sikerült megtalálni. Egy Hong-Kongban lezajlott pestis során egy svájci bakteriológus elhullott patkányokból azonosította a bacilust. Ekkor derült fény a patkányok szerepére is; a pestis ugyanis különböző rágcsálók betegsége. Az emberre a patkányokon élősködő bolhák közvetítésével jut el, amelyek a állat pusztulásával új gazda után néznek. Egy-egy ilyen bolhacsípés alkalmával közel 25 ezer bacillus is bekerülhet az ember szervezetébe, ami sokszorosra a megbetegedéshez elegendő kórokozók számának. A pestis ellenszerét 1932-ben fedezték fel, ezek voltak a szulfonamidok, melyeket később az antibiotikumok

váltak fel.

A betegség egyik formája a **bubópestis**. Nevét a tüneteiről, a hóraljban és az ágyékhajlatokban megjelenő nagy és fájdalmas duzzanatokról kapta. A második forma a **szeptikus**, melynek során a kórokozók a véráramba kerülnek és különböző vérzéseket okoznak. A vérömlenyek a bőr és a nyálkahártyák alatt sötét színűek, innen a név: **Fekete Halál**. Bolhacsípés mindkét esetben lehet a fertőzés forrása.

A **tüdőpestis** ezeknél sokkal fertőzőbb (a levegőbe került kórokozók útján, cseppfertőzéssel is terjed) és sokkal veszélyesebb is; a betegség ezen formája néhány napon belül halálhoz vezet.

„Mert ő tudta azt, amit nem tud ez a vidám tömeg, de a könyvekben olvasható, hogy a pestis bacilusa sohasem pusztul el, sem el nem tűnik, mert évtizedeken át szunnyadhat a bútorokban és a fehérneműben, türelmesen várakozik a szobákban, a pincékben, a bőröndökben, a zsebkendőkben és a liliomokban, s hogy eljő tényleg a nap, amikor a pestis, az emberek szerencsétlenségére és okulására, felébreszti a patkányait, és elküldi őket, hogy egy boldog városban leljék halálukat.” (A. Camus)

A fentiek ismeretében ha lehet, még inkább felértékelődik az a munka, amelyet Kelemen Didák a pestis idején végzett. Kelemen Didák az 1738-ban dühöngeni kezdő **pestis** alatt, miként 1711-ben és 1718-ban, minden erejét a betegek gyógyítására és vigasztalására fordította, alázatos könyörgésére pedig mind Eger, mind Miskolc megszabadult minden veszélytől.

„míg más papok rémülve menekültek a fertőzött helyekről, addig ő fölkereste a baj fészkeit s azoknak lőn vigasztalója és támogatója, kiket mindenki elhagyott, kiktől mindenki irtózott. Faluról-falura járt – írja Haller grófné – hat-nyolc mérföldnyire, sőt tovább is, alamizsnát osztogatott, gyóntatott, temetett. A szegény tudatlan népnek okos tanácsokkal szolgált, a kétségbeesetteket vigasztalta. Rettenthetetlen bátorságot mutatott mindenütt, s így sikerült a túlzgatott kedélyeket lecsillapítania.”

Mi adott ennek az embernek ekkora erőt, bátorságot, hogy dacolva a veszéllyel „...ő felkereste a baj fészkeit...” – kérdezhetjük. A válasz: HIT: Istenben és emberben, ALÁZAT: mellyel a hitét és az embereket szolgált, és a SZOLGÁLAT maga, mely egész életét betöltötte.

FELHASZNÁLT IRODALOM

JURÁNYI R. (szerk.): A fertőző betegségek általános és részletes járványtana. Budapest, MEDICINA, 1998.